

N. IORGA ȘI MAREA UNIRE (III)¹

Gheorghe A. Știrbăț

N. Iorga and the Great Union (III) Summary

The period between 1916 and 1918 was the most important stage of Iorga's political activity. The struggle for the achievement of the Romanian national unity was his main objective.

Key words: *Nicolae Iorga, The Great Union, Nationalist Democratic Party, World War I, national policy.*

Cuvinte cheie: *Nicolae Iorga, Marea Unire, Partidul Naționalist Democrat, Primul Război Mondial, politica națională.*

N. Iorga s-a implicat de la debutul său în viața politică în mișcarea națională care avea ca obiectiv unirea tuturor teritoriilor locuite de români cu Patria Mamă.

Marele istoric s-a străduit să coalizeze importante forțe mișcării naționale spre efortul comun care să-i asigure triumful. Putem afirma fără puțința de a exagera că mișcarea națională se fortifică la începutul secolului al XX-lea prin intermediul lui N. Iorga, numele lui a devenit „un simbol, un întreg program”².

În demersul nostru ne propunem să analizăm activitatea marelui patriot pe tărâmul luptei naționale în perioada 1916-1918, la sfârșitul căreia se va încheia procesul de realizare a Marii Uniri³.

După declanșarea Primului Război Mondial, N. Iorga a împărtășit în totalitate politica expectațiunii armate, politică susținută la Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914 de I.I.C. Brătianu, șeful guvernului liberal⁴. Istoricul s-a

---

¹ Articolul de față reprezintă continuarea celui publicat în revista *Carpica*, nr. XXXVII/2008, p. 409-423, intitulat **N. Iorga și Marea Unire (II)**.

² I.T. Ghica, **Politice**, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1918, p. 23.

³ Pentru activitatea lui N. Iorga pe tărâmul luptei naționale, vezi pe larg în Gheorghe Buzatu, **Activitatea lui N. Iorga pentru desăvârșirea unității de stat. Noi contribuții**, în *AIIAI*, tom IX, 1972; Gheorghe A. Știrbăț, **N. Iorga și Marea Unire (I)**, în *Carpica*, XXXV, 2006; Idem, **N. Iorga și Marea Unire (II)**, în *Carpica*, XXXVII, 2008.

⁴ Constantin Kirîțescu, **Istoria războiului pentru întregirea României**, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 113-116; Florin Constantiniu, **O istorie sinceră a poporului român**, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 255-256; Gheorghe Platon, **Istoria modernă a României**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 454-455; Keith Hitchins, **Istoria României**, vol. II, București, Editura Humanitas, 1996, p. 273; N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X, **Întregitorii**, București, 1939, p. 540.

abținut să participe la acțiunile militanților pentru dezrobirea Transilvaniei în vederea intrării imediate a României în război de partea Antantei, considerând că acestea puteau stânjeni activitatea guvernului, forțându-l să adopte hotărâri pripite. El considera că momentul luării deciziei finale a intrării României în război trebuia bine pregătit. În concepția „apostolului de la Văleni”, „marile izbânzi naționale nu sunt rezultatul numai al entuziasmului popular, ci și al pregătirii integrale și a celui din urmă om și a celui din urmă lucru”⁵.

Atitudinea prudentă a marelui istoric, întemeiată pe argumente solide, nu a fost înțeleasă de toți militanții luptei pentru dezrobirea Transilvaniei. Mâhnit de lipsa de înțelegere a celor care erau chemați să gestioneze această situație, Iorga îi va spune lui Onisifor Ghibu: „Mai bine mă făcea Dumnezeu vită între oameni decât om între vite”⁶.

Apreciind atitudinea prudentă a savantului ca „defetistă”, majoritatea susținătorilor săi din „Liga Națională” „s-au retras pe nesimțite, fondând «Federația Unionistă»”⁷.

Părăsit de majoritatea foștilor săi colaboratori, marele patriot a afirmat cu adâncă mâhnire că „nu-i mai rămâne decât să se despartă de țară”⁸. Această afirmație era un strigăt de durere către cei ce erau chemați să lupte pentru menținerea solidarității naționale. N. Iorga nu putea să părăsească țara în aceste momente decisive pentru soarta națiunii române. S-a menținut în continuare în același echilibru care demonstra puternica înțelegere și trăire a momentului istoric.

N. Iorga a participat intens la viața politică atât în calitate de șef de partid, cât și de deputat în Parlamentul țării. În ziua de 14 decembrie 1915, se ridică la tribuna Camerei Deputaților pentru a da un răspuns acelor care îi contestau poziția extrem de rezervată față de intrarea României în război, insistând asupra atitudinii ce trebuia adoptată de oamenii politici și instituțiile statului în acele momente în care solidaritatea națională trebuia să domine interesele de partid.

Șeful Partidului Naționalist Democrat nu s-a ridicat la tribună „să-și arate meșteșugul glasului și figurile pe care le adusese de acasă”, ci a vorbit „nu o intenție, nu o pomire, ci a vorbit adânc și sincer durerea”⁹. A susținut răspicat că guvernul României nu putea face greșeala fatală ca „forțele greu adunate ale României să fie risipite în aventuri lângă un stat a cărei politică internă a fost dominată de tendința scăderii elementului românesc cuprins în el, precum e Austro-Ungaria și lângă un popor pe care fatalitatea l-a opus silinței noastre de dezvoltare”¹⁰. Pentru realizarea

⁵ Pamfil Șeicaru, **N. Iorga**, București, 1990, p. 60.

⁶ Onisifor Ghibu, **Oameni între oameni**, București, Editura Eminescu, 1990, p. 285.

⁷ **Ibidem**, p. 262.

⁸ **Ibidem**, p. 263.

⁹ N. Iorga, **Discursuri parlamentare 1907-1917**, ediție îngrijită de I. Constantinescu, București, Editura Politică, 1981, p. 324.

¹⁰ **Ibidem**, p. 327.

obiectivelor naționale se impunea „ca soarta României să nu fie pusă la cale în cafenele în stradă de te miri cine”¹¹. Evenimentele politico-militare din acea perioadă impuneau unirea tuturor forțelor politice pe o platformă comună pentru ca unitatea națională „să nu fie alterată de luptele dintre partide”¹². Presiunea străzii putea conduce la o stare de iritare generală, determinând guvernul să adopte hotărâri pripite pentru că „nimic nu este mai susceptibil decât mișcarea spontană a mulțimilor și nimic mai condamabil decât mișcarea provocată a acelorași mulțimi”¹³.

Analizând cu metodele specifice istoricului evenimentele politico-militare de la sfârșitul anului 1915, el va afirma că „nici un interes vital românesc nu poate împinge România la războiul de față”, deoarece „echilibrul în Balcani care nu este un interes românesc se află astăzi înglobat în chestiunea generală europeană”¹⁴. Mersul evenimentelor și interesele marilor puteri combatante față de țara noastră a generat acea situație în care „niciodată neamul nostru întreg nu s-a găsit în împrejurări mai extraordinare, mai dureroase decât acela din momentul de față”¹⁵. Această situație a generat o tristețe colectivă dar ea nu trebuie să se transforme „în acea melancolie care secătuieste puterile unui popor, care îl face să-și piardă încrederea în tot ce are la îndemână și tot ce el este în stare a îndeplini”¹⁶. Ieșirea dintr-o astfel de stare nu trebuia realizată prin găsirea unui țap ispășitor în guvern „căci cea mai teribilă acuzare este aceea că cu știință și cu voință el a neglijat interesele esențiale, veșnice ale unei națiuni, pierzând prilejul pe care veacuri l-au pregătit și pe care după părerea lor, cel puțin veacurile ce vor veni nu-l vor aduce înapoi”¹⁷.

N. Iorga nu se transforma într-un apărător al guvernului liberal, el nu nega faptul că situația de fapt era rezultatul politicii defectuoase guvernamentale de ieri și de azi: „Vinovăție este fără îndoială dar aceeaș vinovăție o împart cei care conduc astăzi România cu cei care au condus-o altădată”¹⁸. Pentru depășirea respectivei perioade dificile, în concepția Partidului Naționalist Democrat se impunea renunțarea la interesele individuale, de grup și coalizarea tuturor energiilor politice pe platforma comună a interesului național „ar trebui să ne argumentăm mai puțin, să ne sfășiem mai puțin, să ne înțelegem mai bine, să culagem din inteligența și inima fiecăruia mai bogat ideia care îndeamnă la fapte mari”¹⁹.

„Apostolul de la Văleni”, care avea în vedere nevoile tuturor românilor, nu putea ignora „durerea neamului românesc rob”²⁰ din ținuturile aflate sub dominație

---

¹¹ **Ibidem**, p. 328.

¹² **Ibidem**.

¹³ **Ibidem**, p. 327.

¹⁴ **Ibidem**, p. 330.

¹⁵ **Ibidem**, p. 340.

¹⁶ **Ibidem**, p. 339.

¹⁷ **Ibidem**, p. 338.

¹⁸ **Ibidem**, p. 339.

¹⁹ **Ibidem**, p. 342.

²⁰ **Ibidem**.

străină. Marele patriot își exprima speranța că în pofida momentului greu prin care trecea întreg neamul românesc „o să vie vremea când ei împreună cu noi împărțășind toată viața noastră politică, țărani aceștia vor drege în acest loc pe cei mai înfumurați dintre reprezentanții în forme europene ai disprețuitoarei protipendade fanariote de odinioară”²¹. Românii din afara granițelor Regatului care, împotriva voinței lor erau trimiși să lupte pe alte fronturi pentru interese străine, trebuiau să găsească o patrie comună primitoare care „să le satisfacă așteptările și nu în locul defunctului «Fanar cu giubea» a venit însă Fanarul european cu redignotă cu aere mari pe care nu-l putem răpune”²².

Cele prezentate mai sus demostrează faptul că pentru marele istoric găsirea momentului favorabil al intrării României în război de partea taberei învingătoare nu însemna realizarea României de mâine visată de toți românii. Pentru a crea aceea stare de încredere națională era nevoie de a se continua politica de reforme promisă încă din 1914 de guvernul liberal: „În zadar am interpelat atrăgând atenția asupra folosului moral pe care l-ar avea un început de legislație după care țărani, viitorii luptători pentru lărgirea patriei, ar fi încredințați că au sub picioare un pământ care e în sfârșit al lor”²³. Deputatul naționalist democrat insista pentru abrogarea articolelor din constituție care împiedicau înfăptuirea reformei agrare.

În concepția marelui savant, realizarea reformei agrare ar fi avut un puternic impact asupra conștiinței tuturor românilor încât „să putem spune soldaților viitorului: veți pleca gospodari neliberi și vă veți întoarce gospodari liberi, din pământul altora ați plecat, în pământul vostru, dacă veți avea zile vă veți întoarce, dacă nu, măcar ai voștri vor stăpâni pământul pe care-l veți fi meritat prin vitejia voastră”²⁴.

Politica de reforme în domeniul social și politic (reforma agrară și votul universal) crează cadrul juridic favorabil înfăptuirii idealului național ce va permite României de mâine să intre cu demnitate în familia statelor naționale al secolului al XX-lea. Atenț la tot ce putea favoriza sau periclita opera de înfăptuire a României Mari, N. Iorga a atras atenția presei să desfășoare o activitate mai constructivă, să evite denigrările, etichetările și exagerările pentru că menirea sa era „să păstreze întreaga sănătate morală a unei națiuni”²⁵, iar opoziției politice mai multă discuție pentru că „în viața politică cea dintâi normă este norma unei perfecte discuțiuni, adică a unui perfect cavalerism”²⁶. El era convins că între guvern și opoziție, în acea perioadă, „nu e deosebire de dorință și de tendințe, ci numai divergențe de modalitate”²⁷. Acest fapt ar fi putut conduce la strângerea tuturor forțelor politice pe

²¹ **Ibidem.**

²² **Ibidem.**

²³ **DAD**, nr. 1, 16 noiembrie 1914, p. 1, ședința din 15 noiembrie 1914.

²⁴ N. Iorga, **Războiul nostru în note zilnice**, vol. I, 1914-1916, Craiova, Editura Ramuri, 1921 p. 24.

²⁵ **Idem**, **Discursuri parlamentare**, p. 330.

²⁶ **Ibidem.**

²⁷ *Neamul Românesc*, an X, nr. 42, 18 octombrie 1915.

platforma unică a interesului național astfel încât să se facă din „opera generației noastre [...] din sângele care ne așteaptă mâine, opera cea mare care va așeza România în rândurile statelor care se reazămă solid pe prosperitate, pe bună înțelegere, pe principiul de luptă al tuturor”²⁸.

Analizând cu atenție politica generală în raport cu desfășurarea războiului mondial, deputatul naționalist-democrat sublinia că politica de neutralitate adoptată era „doar o prelungire de termeni, nu o renunțare sau o abdicare”²⁹. Era totodată încrezător în guvern că „va fi în stare să păstreze României o neutralitate demnă rezervându-i puterile pentru locul și momentul care care s-ar impune în vecinătatea noastră probleme de transformări politice în care calitatea noastră etnică ne dă dreptul de a ne amesteca”³⁰. Savantul era plin de speranță că acest guvern, prin politica sa echilibrată și fermă ce reprezenta „mâna sigură de sine, o mână neslăbită de discordii și negrăbită de setea de aventuri, cu sprijinul lui Dumnezeu”, va permite generației sale, generației luptătorilor pe tărâmul luptei naționale „din această Românie mică, sfâșiată și mâncată de discordii” să facă „altceva decât contrafacerea modernă a organizației politice fanariote” și anume „un stat național și popular, cuprinzând în aceleași drepturi pe românii din toate clasele și românii din toate țările”³¹.

În această atmosferă tensionată, guvernul de la București a continuat pregătirea diplomatică în vederea participării României la Primul Război Mondial³². Tratatul lungi și anevoioase au fost determinate de politica Marilor Puteri implicate în acest război. Puterile Antantei nu acordau un interes constant României, iar după părerea ministrului român la Berlin, Constantin Diamandi, ele nu doreau dezmembrarea Austro-Ungariei³³. Acestea susțineau o „participare necondiționată” sau eventual „o satisfacere parțială a cererilor României”³⁴.

În toată această perioadă, N. Iorga are o atitudine rezervată față de manifestările prea grăbite ale celor care susțineau intrarea imediată a țării în război de partea Antantei și de susținere a politicii guvernului liberal.

Primul-ministru I.I.C. Brătianu, într-o întâlnire cu ministrul Franței la București, Blondel, a ținut să-i reamintească că România nu își schimbase opțiunile

²⁸ N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, p. 348.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 327.

³¹ *Ibidem*, p. 346.

³² A se vedea, pe larg în Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 463-468; I. Agrigoroaiei, *Poziția marilor puteri față de România (1914-1918)*, în *Românii în istoria universală*, coordonatori Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Buzatu, Vasile Cristian, vol. I, Iași, Editura Universității „A.I. Cuza”, 1986, p. 448-456; C. Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea națională*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 164-197; Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial* (în continuare se va cita *România în primul război mondial*), București, Editura Militară, 1979, p. 85-170.

³³ *România în primul război mondial*, p. 85.

³⁴ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 464.

proantantiste, iar momentul intrării în război era condiționat de încheierea pregătirilor militare și asigurarea recunoașterii de către Antanta a legitimității aspirațiilor naționale: „Țin să nu vă înșelați asupra intențiilor mele. Voința mea fermă a fost la începutul războiului de a ieși din neutralitate în favoarea Antantei. Dacă am interzis să mă pronunț deschis, aceasta a fost din cauza necesității pregătirilor militare care trebuiau făcute în așa manieră încât să nu se expună țara la reclamații prea puternice din partea inamicilor noștri. Țara, continua premierul român, nu poate să treacă la acțiune fără să aibă asigurarea recunoașterii depline a legitimității aspirațiilor naționale”³⁵.

În anii neutralității, N. Iorga a jucat un rol important în educația morală, spirituală a societății românești. Începea colaborarea la *Buletinul armatei și marinei*³⁶ care avea ca subtitlu „Revista militară de cultură generală și educație națională”. De la primul articol publicat în paginile *Buletinului armatei și marinei*³⁷ intitulat **Pentru viitorul război al neamului**, savantul atrăgea atenția guvernului asupra necesității pregătirii armatei la standardele cerute de importanța momentului ce era „să îndeplinească idealul chemării noastre”³⁶. Marele istoric, considerând armata „că este înainte de toate o forță morală”³⁷, insista ca, pe lângă pregătirea militară și înzestrarea cu tehnică și muniție la nivelul cerințelor momentului, să se acorde o atenție deosebită educației naționale a întregii populații care furnizează cadrele active și de rezervă ale acesteia.

Primul-ministru Ion I.C. Brătianu, sesizând importanța deosebită a cărții de istorie bine gândită și scrisă în educația patriotică națională, îi solicita lui N. Iorga să editeze, începând încă din toamna anului 1914, **Istoria armatei române**, în două volume³⁸.

În strânsă legătură cu acțiunile politico-diplomatice ale guvernului pentru pregătirea momentului intrării României în război, savantul a căutat să intensifice activitatea științifică și publicistică prin care să aducă problemele istoriei României la cunoștința cabinetelor țărilor Antantei și nu numai, demonstrând și argumentând justetea cererilor sale³⁹. Între lucrările publicate în această perioadă, un rol important în „argumentația științifică”⁴⁰ a cerințelor noastre teritoriale l-a avut **Istoria românilor din Ardeal și Bucovina**. Lucrarea era rezultatul unui ciclu de prelegeri

³⁵ Eliza Campus, **Din politica externă a României 1913-1947**, București, Editura Politică, 1980, p. 83.

³⁶ Apud Petre Țurlea, **N. Iorga în viața politică a României**, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 101.

³⁷ **Ibidem**.

³⁸ **Ibidem**.

³⁹ Pentru susținerea cauzei naționale, N. Iorga a publicat în anii de început ai războiului, o serie de lucrări cum ar fi: **Legăturile dintre Bucovina și Principatele Române** (1914); **Dreptul la viață al statelor mici. Sârbii, bulgarii și românii în Peninsula Balcanică** (1915); **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**. Petre Țurlea, **op.cit.**, p. 103; Idem, **N. Iorga. O viață pentru poporul românesc**, București, Editura Pro Historia, 2001, p. 72; Barbu Theodorescu, **N. Iorga**, București, Editura Tineretului, 1968, p. 259-262.

⁴⁰ Petre Țurlea, **N. Iorga în viața politică a României**, p. 103.

ținute de marele istoric și publicate sub formă de foileton în *Neamul Românesc*⁴¹. Cartea apărea în 1915 și era dedicată și cumnatului său, Alexandru Bogdan, ofițer român în armata austro-ungară, căzut în 1914 „sub steag străin”. În prefață, marele istoric sublinia că lucrarea reprezenta „un răsunet al gândurilor mele de o viață întreagă”⁴²; a fost scrisă cu convingerea că lupta care se va da pentru salvagardarea idealului nostru național, era o luptă dreaptă ce se va încheia cu bucuria victoriei pentru generațiile de azi și de mâine. Cartea reprezenta epopeea neamului românesc din Transilvania și din Bucovina, era „numai sânge și lacrimi”⁴³. Ea trebuia să argumenteze opiniei publice europene justetea aspirațiilor noastre naționale: „azi, mai ales, cred că e nevoie ca toți să știe că n-am fost nici acolo o plebe fără trecut și fără aspirații, că dacă noi am căzut luptasem și, dacă am răbdat, ne durea totuși că, în fundul celor mai adânci temnițe, peste dărâmurile edificiului nostru național, am văzut o stea totdeauna aceeași care ne chiamă și astăzi până vor fi oameni care să îndrăznească, simțindu-se tari, a merge după dânsa până la capăt”⁴⁴.

Istoria românilor din Ardeal și Bucovina va fi tradusă de N. Iorga „într-o limbă mai înțeleasă de lume”, în franceză, pentru a putea fi înțeleși mai bine în demersurile noastre pentru desăvârșirea unității politice naționale. Interesul stârnit de această lucrare în România și în țările Antantei a fost unul deosebit. Presa din Marea Britanie, la unison aproape, sublinia importanța ei „pentru a ne aminti istoria nemiloasă a suferințelor îndurate de acest viteaz popor în luptele sale împotriva dominației austriece și ungare”⁴⁵.

La începutul anului 1916, se întetiseră presiunile celor două tabere militare, Antanta și Puterile Centrale, asupra României. Puterile Centrale o acuzau că „neutralitatea este o deghizare”⁴⁶. Ofensiva germană de la Verdun determinase Franța să facă presiuni asupra Rusiei pentru continuarea negocierilor cu guvernul de la București. „Nu există preț pe care noi să nu trebuiască să-l plătim pentru concursul României”, îi comunica Joffre lui Alexeev în telegrama sa din 16 februarie/1 martie 1916⁴⁷.

Reluarea ofensivei ruse, de-a lungul întregului front de sud-est în iunie 1916, sub comanda generalului Brusilov, „avu efectul scânteii ce trebuia să aprindă din nou focul tratativelor care mocnea de vreo lună”⁴⁸. Aristide Briand, primul-ministru al Franței, declara ministrului României la Paris că „ceasul României a sosit”⁴⁹, ea nemaiputând prelungi neutralitatea. În aceeași manieră, primul-ministru francez se

⁴¹ **Ibidem**; Idem, N. Iorga. **O viață pentru neamul românesc**, p. 72.

⁴² Apud Barbu Theodorescu, **op.cit.**, p. 262.

⁴³ **Ibidem**.

⁴⁴ **Ibidem**.

⁴⁵ Apud Petre Țurlea, N. Iorga în **viața politică a României**, p. 103.

⁴⁶ Apud Eliza Campus, **op.cit.**, p. 110.

⁴⁷ Apud C. Nuțu, **România în anii neutralității**, București, Editura Științifică, 1972, p. 284.

⁴⁸ C. Kirîțescu, **op.cit.**, p. 181.

⁴⁹ **Ibidem**.

adresa și lui I.I.C. Brătianu: „Dacă România nu profită de ocazie, ea nu va mai avea putința să devină o țară mare prin reunirea tuturor fiilor săi”⁵⁰.

Înfrângerile armatei ruse la Lemberg determina guvernele țărilor Antantei să fie mai conciliante. Se punea problema încheierii unei convenții militare care să stabilească condițiile participării la operațiunile militare. Convenția militară trebuia completată cu un tratat politic care să stipuleze reîncorporarea Transilvaniei și a Bucovinei la România. Ion I.C. Brătianu sublinia încă faptul că „România intră în război dacă acțiunea ei era în concordanță cu o acțiune efectivă a aliaților și nu cu un gest demonstrativ”⁵¹.

Unele puteri antantiste au avut o acțiune oscilantă față de România. Rusia, prin vocea generalului Alexeev, promotorul unei politici dure față de țara noastră, declara: „Trebuie dat de înțeles românilor că adeziunea României nu este o necesitate absolută pentru puterile aliate. România poate conta pe viitor pe o compensație care ar corespunde exact cu eforturile pe care le va face în acțiunile sale militare”⁵².

Primul-ministru I.I.C. Brătianu a analizat cu atenție fiecare moment al desfășurării războiului și atitudinea puterilor beligerante față de România. Pentru a conferi mai multă greutate tratatelor României cu Antanta, el a încercat, la 24 ianuarie/6 februarie 1915, un acord cu Italia valabil pentru patru luni, „un adevărat pact de asistență” prin care cele două țări se angajau să se ajute reciproc în cazul unei agresiuni din partea Austro-Ungariei. Se contura posibilitatea ca cele două țări să-și părăsească neutralitatea. Italia, însă, va intra în război alături de Antanta fără a avertiza România⁵³.

În vara anului 1916 părea tot mai clar că Antanta își pierduse răbdarea, punând România în fața alternativei „acum ori niciodată”⁵⁴. Tratatul cu statele Triplei Înțelegeri au demarat greu datorită rezervelor premierului Ionel Brătianu față de acceptarea de către acestea a condițiilor militare și politice care să garanteze integritatea teritorială a României, alipirea teritoriilor românești din Austro-Ungaria, respectiv Transilvania și Bucovina și obligațiile militare ale statelor semnatare⁵⁵. După o lună de intense negocieri, la 4/17 august 1916, la ora 11 dimineața, în casa lui Vintilă Brătianu, Ion I.C. Brătianu a semnat tratatul de alianță dintre România și Antanta. Ca urmare a eforturilor diplomatice depuse de România, s-a ajuns la semnarea simultan și în colectiv, a unui tratat care recunoștea drepturile noastre asupra teritoriilor românești din Imperiul Austro-Ungar⁵⁶.

Tratatul fixa cu o deosebită claritate „scopul intrării României în acțiune și

⁵⁰ **Ibidem**, p. 192; C. Nuțu, **op.cit.**, p. 303; I. Agrigoroaiei, **op.cit.**, p. 484.

⁵¹ Apud Gh. Platon, **op.cit.**, p. 464.

⁵² Apud **România în Primul Război Mondial**, p. 121.

⁵³ Eliza Campus, **op.cit.**, p. 62.

⁵⁴ Florin Constantiniu, **op.cit.**, p. 257.

⁵⁵ C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 195-199; I. Agrigoroaiei, **op.cit.**, p. 455.

⁵⁶ **Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public**, cu un studiu semnat de N. Dașcovici, Iași, 1936, p. 9-15.

caracterul participării la Primul Război Mondial”⁵⁷.

În Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 I.I.C. Brătianu a prezentat în fața reprezentărilor partidelor politice condițiile tratatului cu cele patru Mari Puteri: Franța, Anglia, Rusia și Italia, care au recunoscut drepturile legitime ale României asupra teritoriilor românești din Austro-Ungaria „chiar dacă vom fi bătuți prin faptul că patru din cele mai Mari Puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și s-au hotărât într-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat ca oricând [...] și dacă nu azi, mâine vom culege roadele acestei jertfe și acestor afirmări de drepturi”⁵⁸.

Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 trebuia să pună capăt „războiului de pe frontul intern” și să ducă la încetarea divergențelor din interiorul clasei politice românești, la unirea tuturor românilor „pentru a da războiului care trebuia să înceapă pe frontul extern puterea unanimității conștiinței naționale”⁵⁹.

Tratatul semnat la București, după doi ani de migăloase și dificile negocieri prin care România a obținut recunoașterea drepturilor ei naționale legitime asupra provinciilor românești din Dubla Monarhie precum și egalitatea de tratament la viitoarea conferință de pace, a reprezentat unul din cele mai mari succese ale diplomației românești⁶⁰. Succesul tratatelor cu Tripla Înțelegere, „răspunderea, meritul ori vina lungilor negociațiuni și a hotărârilor finale incuibă în întregime conducătorului politic al țării, Brătianu”. El a fost un dârz apărător al intereselor țării, „neînduplecat în convingerile sale”⁶¹.

Lunga perioadă de neutralitate, în timpul căreia primul-ministru român a avut sprijinul puternic al opiniei publice, a fost determinată de „jocul de basculă al evenimentelor” ce se desfășurau pe câmpurile de luptă ale războiului, de greutatea tratatelor cu puterile antantiste dar și de dorința de a da intrării României în marea confruntare, „maxim de efect militar și politic”⁶².

În după-amiaza zilei de 14/27 august 1916, ministrul României la Viena depunea la Ministerul de Externe declarația de război a Regatului României împotriva Austro-Ungariei⁶³. La 28 august, Germania, printr-un act de solidaritate cu aliatul

⁵⁷ I. Agrigoroaiei, **op.cit.**, p. 456.

⁵⁸ **Ibidem**; C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 202.

⁵⁹ **Ibidem**, p. 199-200.

⁶⁰ Gh. Platon, **op.cit.**, p. 467.

⁶¹ C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 197.

⁶² **Ibidem**.

⁶³ În lipsa ministrului de Externe, ambasadorul României la Viena, Edgar Mavrocordat, a înmănat declarația de război funcționarului de serviciu. Declarația era semnată de ministrul de Externe, Em. Porumbaru care în timpul tratatelor cu puterile antantiste stătuse în umbră. Declarația făcea un rechizitoriu al relațiilor României cu Austro-Ungaria: tratamentul barbar și încercările de distrugere a nemului românesc din Dubla Monarhie. În aceste condiții, România s-a văzut nevoită să-și caute singură să-și salveze interesele de rasă, intrând alături aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității noastre

austro-ungar, declara război României. Astfel, lua sfârșit perioada de neutralitate.

Tratatul încheiat cu puterile Antantei a fost indiscutabil unul din cele mai mari succese ale diplomației românești. Din păcate însă, momentul intrării în război ne-a fost impus de partenerii din alianță. Eram chemați să restabilim o situație și pentru a ne hotărî, eram puși la perete cu amenințarea „acum ori niciodată”⁶⁴.

N. Iorga primea la Vălenii de Munte, „la acea neprevăzută dată de august 1916”, o telegramă „în termeni de o căldură frățească”, prin care era chemat la București pentru a fi anunțat „că în sfârșit intrăm în luptă”⁶⁵. Întâlnirea din cabinetul primului-ministru dintre I.I.C. Brătianu și N. Iorga consfințea încununarea cu succes a colaborării celor două mari personalități care au influențat destinul neamului nostru în perioada neutralității (1914-1916) și nu numai. Ea demonstra tuturor forțelor și personalităților politice din România posibilitatea de a se strânge laolaltă pe platforma comună a intereselor naționale fără a ține cont de concepțiile și angajamentele lor politice. În cabinetul său de lucru, Brătianu, cu înfățișarea sigură care se potrivea cu o astfel de stare de spirit⁶⁶, sublinia marele savant în memoriile sale, îl anunța că războiul reîntregirii neamului începuse când „un potir de sânge și de lacrimi s-a ridicat pentru binecuvântarea cea mai scumpă”⁶⁷.

N. Iorga era convins că războiul de reîntregire națională va fi unul greu și de durată deoarece România avea de luptat cu „o forță militară care se întindea de la Rin la golful Persic”. Ea demonstra prin aceasta justețea revendicărilor sale naționale, de a căror realizare depindea existența sa demnă în Europa și în întreaga lume civilizată: „A sosit un ceas pe care-l așteptam de peste două veacuri pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit. A sosit ceasul în care cerem și noi lumii civilizate, cinstit cu mâna pe armă, cu jertfa a tot ce avem, ceva ce alte neamuri mai fericite au de atâta vreme, unele fără să fi vărsat o picătură de sânge pentru aceasta: dreptul de a trăi pentru noi, dreptul de a nu da nimănui ca robi rodul ostelilor noastre”⁶⁸.

„Apostolul de la Vălenii” explica opiniei publice, în paginile ziarului său, *Neamul Românesc*, că pentru realizarea acestui măreț obiectiv național trebuia să luptăm alături de aliații noștri Anglia, Franța, Rusia și Italia deoarece numai împreună puteam învinge forța Puterilor Centrale „ce stă înaintea noastră, a tuturor și caută a ne demoraliza pe rând prin loviturile disperate ale fiarei ce-și caută ieșirea”.

naționale. Pentru aceste motive, România se considera din acel moment în stare de război cu Austro-Ungaria. **Ibidem**, p. 203-204.

⁶⁴ **Ibidem**, p. 193-194; N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X **Întregitorii**, București, Editura Cultura Națională, 1939, p. 361. României i s-a impus intrarea în război din cauza situației de pe frontul de Vest, de la Verdun, pe care nu o putea salva ofensiva lui Brusilov în Galiția.

⁶⁵ N. Iorga, **O viață de om așa cum a fost**, vol. III, București, Editura Minerva, 1981, p. 121.

⁶⁶ **Ibidem**, p. 122.

⁶⁷ **Ibidem**, p. 124; Idem, **Supt trei regi**, București, 1932, p. 210; Idem, **Pagini alese**, vol. II, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 366.

⁶⁸ Idem, **O viață de om așa cum a fost**, vol. III, p. 124.

Atrăgea atenția că lupta va fi lungă și grea în care trebuia să opunem „o rezistență tenace” pentru ca numai „prin suferința pe care toți o purtăm pentru același motiv, prin apărarea însângerată a fiecărei bucăți de pământ, prin apărarea, prin confundarea în aceeași ruină a stăpânilor noastre, numai așa vom putea ajunge frați drepti pe acest pământ pe care în sfârșit îl vom iubi cu toții”⁶⁹.

România intra în război într-un moment nefavorabil: s-au încheiat acțiunile militare pe frontul Verdun-Somme, iar ofensiva generalului rus Brusilov a fost stopată pe 17/30 iulie 1916. Armata rusă își consumase practic potențialul militar și uman⁷⁰.

Planul de campanie a României a fost conceput pe două fronturi: unul ofensiv în Transilvania, cu un efectiv de 430.324 de soldați și ofițeri, și unul de apărare în primă fază, în sud prin masarea unei forțe românești de 142.523 de oameni pe linia Cernavodă-Mangalia⁷¹. Armata română începea trecerea Carpaților în noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916 ocupând Brașovul, Toplița, Miercurea-Ciuc, întărindu-se pe o poziție de așteptare în fața Sibiului.

Oprirea ofensivei românești în nord a fost determinată de căderea neașteptată a frontului din sud, în urma căderii Turtucaiei la 6 septembrie 1916, urmată de pierderea orașelor Silistra, Constanța, Cernavodă. Încercările de contraofensivă de la Flămânda, ale generalului Alexandru Averescu, au fost zadarnice. Succesul armatei bulgare se explică prin nerespectarea de către aliați a prevederilor convenției militare din 4/17 august 1916: neînceperea ofensivei generalului Sarraill în momentul trecerii Carpaților de către armata română și neprelurea de către armata rusă a apărării Dobrogei⁷². La aceasta se adaugă lipsurile grave în pregătirea militară și slaba dotare cu armament și muniție.

Bătălia de la Turtucaia a reprezentat „cauza esențială a nenorocirilor și dezastrelor ce-au urmat”⁷³. Dezastrul armatei române de la Dunăre l-a afectat profund pe primul-ministru a cărui „siguranță și stăpânire de sine se pierduse în flăcările Turtucaiei”⁷⁴.

Lunile octombrie și noiembrie au adus armatei române înfrângere după înfrângere. Mareșalul Falkenhayn trecea Dunărea, străpungea apărarea de la Jiu, la mijlocul lunii noiembrie 1916 cucerind Craiova, în timp ce restul forțelor germano-bulgare forțau trecerea fluviului pe la Zimnicea, amenințând direct capitala pe care însă nu a putut-o salva nici bătălia nedecisă de pe Neajlov-Argeș (1-3 decembrie 1916)⁷⁵. Generalul Mackensen intra într-un București părăsit de autorități la 23

⁶⁹ Apud Barbu Theodorescu, **op.cit.**, p. 244-245.

⁷⁰ C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 216-218; 231-237. Vlad Georgescu, **Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre**, București, Editura Humanitas, 1992, p. 181-183; Keith Hitchins, **op.cit.**, p. 284-286.

⁷¹ Gh. Platon, **op.cit.**, p. 469

⁷² C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 309-317.

⁷³ **Ibidem.**

⁷⁴ N. Iorga, **O viață de om**, vol. III, 1981, p. 126.

⁷⁵ Vlad Georgescu, **op.cit.**, p. 182; C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 487-512.

noiembrie/6 decembrie 1916, iar la sfârșitul lunii ianuarie 1917 frontul se stabilizează în Moldova de Sud, lăsând trei sferturi de țară în mâinile inamicului⁷⁶.

N. Iorga a analizat cu atenție cauzele eșecului din primele momente ale războiului de reîntregire națională. Fără să își piardă credința în triumful cauzei naționale, marele patriot le-a răspuns tuturor aceluia care aruncau întreaga vină a înfrângerii militare pe umerii primului-ministru. Brătianu, sublinia savantul, a fost conștient că „nu sosise acel moment așteptat răbdător de dânsul, al oboselei generale”⁷⁷. Momentul intrării în război ni l-au impus puterile Antantei fără ca acestea să-și fi îndeplinit promisiunile asumate cu fermitate. N. Iorga sublinia că, în particular, nu era vina nimănui, ci „foarte vechi păcate ajunseră acum la o scadență plătită de alții, sutele de mii, milioanele, cu mult sânge nevinovat și arzătoare lacrimi de foc”⁷⁸.

Înainte de intrarea României în război, el atrăgea atenția întregii clase politice românești că marea confruntare urma să fie dificilă și de durată și era necesară pregătirea ei în cele mai mici detalii. O parte însemnată a oamenilor politici români, unii chiar responsabili în mod direct cu pregătirea armatei, nu cântăriseră situația cu luciditatea și exigența necesară în respectivele momente. Mulți dintre aceștia au sperat că se va repeta campania demonstrativă din 1913 „și că venim pentru o seceră în momentul chiar când războiul european se va stinge”⁷⁹.

Intrarea în război, care a dovedit pregătirea superficială a armatei, atât din punct de vedere tactic cât și al dotării tehnice, trebuia să fie în concepția acestora doar o afișare în fața Antantei a legitimității aspirațiilor noastre naționale fără a ne asuma participarea efectivă și de durată până la victoria finală. De asemenea, momentul intrării României în luptă a fost însoțit de o gravă greșeală tactică: „înaintarea armatei române mai întâi peste Carpați”⁸⁰.

Generalul Alexandru Averescu insistase ca începutul campaniei militare să se petreacă mai întâi în Dobrogea. Experiența istorică demonstrează că „granița Carpaților se poate apăra de la sud și nu de la nord”⁸¹. A învins, în final, sentimentul public format de intensa propagandă pentru invazia Ardealului „unde regele Ferdinand să se încoroneze la Alba-Iulia și să moară pe Câmpia Turzii”⁸².

Marele istoric a constatat că promovarea comandanților nu se realiza după criteriile de competență și moralitate, ci prevalau „preocupații de partid, alegerea oamenilor după conveniență și aprecieri personale”⁸³. Astfel, primul-ministru numea ca adjunct al Statului Major General pe generalul D. Ilescu, „ofițer aplecat către

⁷⁶ **Ibidem**, p. 516-517.

⁷⁷ N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X, p. 361.

⁷⁸ **Idem**, **Supt trei regi**, p. 213.

⁷⁹ **Ibidem**, p. 210.

⁸⁰ **Idem**, **Istoria românilor**, p. 361.

⁸¹ **Ibidem**.

⁸² **Ibidem**.

⁸³ **Idem**, **Supt trei regi**, p. 210.

plăcerile vieții chiar și în asemenea momente”, același care, ca secretar general al Ministerului de Război până în momentul intrării României în război, prezidase organizarea și echiparea armatei⁸⁴ și în care I.I.C. Brătianu vedea „acel comandant de mari însușiri”⁸⁵. Încredințarea comandai trupelor românești din Transilvania generalului Crăiniceanu a fost, de asemenea, în concepția marelui patriot, o mare greșeală. Acesta, din cauza vârstei înaintate și după o lungă perioadă de absență de la conducerea armatei, nu mai era capabil să observe că „luptătorul de la 1877 nu mai corespundea câtuși de puțin cerințelor din 1916”⁸⁶.

Forța morală a unui comandant a lipsit, și acest lucru a cântărit enorm în mobilizarea unităților în diferite sectoare ale frontului. În momentul declanșării bătăliei de la Turtucaia, din sectorul Turc-Șmil, comandantul cetății, Sebastian Theodorescu, se afla la un club de societate din București unde exclama cu emfază că Turtucaia „c'est notre Verdun”⁸⁷.

Incompetența și lipsa de moralitate a unor comandanți atingea grav moralul armatei care își pierde încrederea în „izbânda și în comandantul ei”. Ordinele, pregătirile și mișcările de trupe făcute sub presiunea momentului provocau nedumeriri și învâlmășeală, inconsistență în pregătirea atacurilor, panică, iar „panica e semnalul premergător al înfrângerii”⁸⁸.

Acesta a fost sumarul complet în cruda lui realitate care a condus la dezastrul de la Turtucaia, a deschis marea tragedie națională din 1916-1917. La Turtucaia, o panică nebună cuprindea trupele din tranșee care își aruncau armele și o luau la fugă peste Dunăre. Printre șirurile de fugari se afla și un automobil care îl transporta pe generalul Teodorescu „care-și părăsise armata și cetatea”⁸⁹.

Armata română avea nevoie de ofițeri superiori, de comandanți de prestigiu, capabili și cu mare experiență potrivit cu „necesitățile unei astfel de eforturi”⁹⁰. Comandantul „reușitei campanii din 1913”, generalul Averescu, arăta N. Iorga, „nu căpătase o situație potrivită cu meritele sale dovedite, cu calitățile sale de rece stăpânitor de oameni cu privire metalică în figura descarnată”⁹¹.

Marele istoric a sesizat că războiul pentru reîntregirea națională nu începuse în

⁸⁴ C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 218.

⁸⁵ N. Iorga, *op.cit.*, p. 211.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 216-217.

⁸⁷ C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 323.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 334.

⁸⁹ La ora 12, un automobil mare trecea în goană printre șirurile fugarilor îndreptându-se spre malul Dunării. În interior se afla comandantul Turtucaiei, generalul Teodorescu, care își părăsise cetatea și armata. Un locotenent de marină îl îmbarcă la bordul vedetei nr. 7 „Locotenent Călinescu”. În acel moment, „un vifor de blestem se ridica din turma soldaților fugari. Comandantul și-a salvat trupul; el poate acum să privească de pe malul românesc sfârșitul tragic al cetății și armata părăsită în voia soartei, lipsită de conducător”. *Ibidem*, p. 334-335.

⁹⁰ N. Iorga, *op.cit.*, p. 212.

⁹¹ *Ibidem*, p. 217.

mijlocul unui entuziasm popular care nu era în firea poporului român trecut prin atâtea încercări de-a lungul istoriei sale, ci „într-o atmosferă de senină acceptare a jertfei ce se prevedea lungă și grea”.⁹² Războiul nu „era pregătit pentru toate sufletele”.⁹³ El constata lipsa mijloacelor tehnice de ducere a războiului modern prin care „în acele timpuri noi se putea câștiga biruința”. Aceste lipsuri vor fi plătite cu „multe vieți omenești care ar fi putut fi cruțate”.⁹⁴

Atent la tot ce putea întârzia sau amâna înfăptuirea marelui nostru ideal național, unirea tuturor teritoriilor românești cu țara, N. Iorga a atras atenția asupra întăririi forței combative a armatei prin acumulări pe plan logistic cât și uman. El aducea la cunoștința factorilor responsabili ai țării, încă din 1913, despre slaba dotare tehnică a armatei: o aviație insuficientă „de nici un folos, aproape inexistentă”, „artileria noastră dată din vechi timpuri” și inferioară celei bulgărești, precum și slaba pregătire a multor ofițeri.⁹⁵ Constatările savantului privind insuficienta dotare tehnică a trupelor erau recunoscute de T. Maiorescu, șeful guvernului conservator în perioada 1912-1913, „fără însă a încerca o îndreptare”.⁹⁶ În privința generalilor indezirabili, ministrul conservator îi răspundea liderului naționalist democrat că „de vor fi inutilizabili, se vor înlocui”, fără însă să conștientizeze că „înlocuind răul ce s-a produs, nu se mai poate drege”.⁹⁷

Un loc important în analiza marelui patriot l-a ocupat operațiunile militare ale armatei române peste Carpați. Au fost eliberate orașele Brașov, Toplița, Sibiu, Miercurea-Ciuc ș.a.⁹⁸ Însă, în urma atacului declanșat de forțele germano-bulgare dinspre sud are loc pierderea pozițiilor de la Turtucaia, ofensiva din Transilvania a fost oprită, o parte din trupe a fost transferată pe frontul de sud, unde a fost declanșată operațiunea de la Flămânda.⁹⁹ Operațiunea Flămânda, „o acțiune militară îndrăzneată și bine concepută”¹⁰⁰ de generalul Alexandru Averescu, care trebuia să aibă ca rezultat încercuirea forțelor inamice de la sudul Dobrogei. Operațiunea nu a putut fi desăvârșită deoarece forțele mult sporite ale inamicului au declanșat o puternică ofensivă, fapt ce a dus la înfrângerea rezistenței românești din sudul Transilvaniei și trecătorile Carpaților.¹⁰¹

Succesele rapide ale armatei române la începutul campaniei peste Carpați obținute „asupra unor trupe ungurești de ultimă calitate” și fără „întăriturile germano-austriece” au întreținut „cea mai înșelătoare încredere că greul a fost biruit”, că ea va

⁹² Idem, *Istoria românilor*, vol. X, p. 362-364.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ Idem, *Supt trei regi*, p. 212.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 214.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Gh. Platon, *op.cit.*, p. 468-469; C. Kirîțescu, *op.cit.*, p. 391-396.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 366-369.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 391-405.

rezista pe Mureș „ca pe malul unei noi Marné”¹⁰². În acele momente de derută în rândurile armatei române, generalul Alexandru Averescu era chemat în Carpați unde o lună și jumătate a apărat „granița carpatică” și a încercat „a reface trupele încolțite și crâmpoșite și în mare parte demoralizate”¹⁰³. Superioritatea inamicului pe toate planurile îl determina pe Averescu să ordone retragerea aliniamentului de apărare de la sudul Carpaților.

N. Iorga sublinia că „numai simțului de ordine, puteri de a impune disciplina a generalului Averescu i se datorește că descinderea de pe înălțimi a micilor pachete de oaste nu s-a făcut în dezordine”¹⁰⁴. Retragerea ordonată a oamenilor și o tehnică de luptă sub comanda atentă a generalului a făcut „că din aceste pâraie răzlețe s-a putut face din nou o armată capabilă nu numai de retragere rânduită către Moldova dar și de o mare bătălie în câmp deschis”¹⁰⁵.

Însoțindu-l pe generalul Tănăsescu într-o inspecție pe care acesta o făcea trupelor române ce luptau pe linia Carpaților, prin pasul Bratocea, N. Iorga constata acea „admirabilă dezordine”¹⁰⁶ inadmisibilă la „o armată pătrunsă în țara dușmanului”¹⁰⁷. Forțele române se deplasau „în grupe mici ca la o excursie”, „podurile și depozitele de hrană nu erau păzite”, încât „nimic nu dăduse impresia acelui instrument de o preziune perfectă sub conducerea veghetoare a unor oameni tăcuți și siguri, de un sever simț de răspundere”¹⁰⁸.

Formele de manifestare ale armatei române chemate să contribuie la înfăptuirea marelui nostru ideal național erau, aprecia liderul naționalist democrat, rezultatul unei „ticăloase închipuirii” că nu va fi nimic, că războiul „e pe sfârșite” și că „o politică dibace a știut să ne cruțe grozavele suferințe”¹⁰⁹. Propaganda triumfalistă a avut darul de a potoli elanul de luptă a unei trupe cu prea mulți rezerviști a căror instrucție „nu mai fusese înprospătată”, care „nu umbraseră niciodată cu puștile pentru o tragere scurtă”. Din rândul rezerviștilor proveneau unii ofițeri ce comandau diferitele subunități ale armatei și care, deși cu bune intenții, „nu știau nici cum să se învârtă, intelectuali cu câteva luni de veche preparație din care nu se putea face aproape nimic”¹¹⁰.

Generalul Al. Averescu, mâhnit de începutul dezastruos al războiului afirma: „Sunt convins că aceste nenorociri ar fi putut fi evitate. Fără să fi făcut un război

¹⁰² N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 231-232.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 226; *Idem*, *Istoria românilor*, vol. X, p. 371-375.

¹⁰⁴ *Idem*, *Supt trei regi*, p. 231.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Afirmația a fost făcută de generalul francez Berthelot, șeful misiunii militare franceze, trimis în România pentru reorganizarea armatei acesteia. Acesta constata, după primele inspecții făcute armatei române, nu numai slaba dotare cu tehnică de luptă dar și o „admirabilă dezorganizare”. *Ibidem*, p. 232.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 212.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 216.

¹¹⁰ *Ibidem*.

strălucit, din cauza nepregătirii noastre, totuși am fi putut face unul onorabil”¹¹¹.

Modesta pregătire dinaintea războiului făcuse ca forțele principale ale armatei române să fie împinse numai de patrulă inamică, iar încercarea generalului Berthelot de a face pe Argeș „o nouă Marnă” s-a transformat într-o mare iluzie.¹¹²

Comandamentul armatei române a încercat o ultimă rezistență pentru salvarea Bucureștiului. Linia de apărare pentru salvarea capitalei a fost stabilită de-a lungul liniei Argeșului, în zona cuprinsă între Argeș și Neajlov. Rezistența înverșunată a trupelor române a fost zădărnicită de forțele armate ale inamicului, germane, austro-ungare, bulgare și turcești, iar planurile de luptă ale diviziei a VIII-a au fost capturate de generalul german Krafft care le va preda comandantului Armatei a IX-a condusă de mareșalul Falkenhayn¹¹³.

Considerațiile marelui istoric cu privire la înzestrarea, pregătirea armatei precum și situația de pe cele două fronturi dovedeau o profundă cunoaștere a contextului militar în care se afla România. Profesiunea de istoric, participarea la campania militară din cel de-al doilea război balcanic, i-au dat posibilitatea să facă comparații și aprecieri pertinente cu privire la evoluția pregătirii și a înzestrării armatei române¹¹⁴. Conștient de complexitatea și durata războiului, el milita pentru o implicare mai puternică a factorilor politici responsabili în pregătirea minuțioasă a forțelor noastre armate.

Războiul pentru reîntregirea națională era dificil, atât prin lungimea frontului de aproximativ 1.200 km, cât și prin faptul că el era un război de mișcare care impunea în permanență o atență dispersare de forțe dintr-o parte în alta. Pentru realizarea acestei complexe operațiuni militare se impunea o perfectă sincronizare între factorul militar, factorul politic și societate. Dezechilibrul manifestat încă de la începutul ostilităților pe cele două fronturi de luptă s-a încercat a se suplini prin voința și jertfa ostașilor, dar „baioneta poate face altceva decât să apere onoarea unei armate învinse”¹¹⁵. La producerea dezastrului, sesiza N. Iorga, contribuise nu numai armamentul necorespunzător și „informațiile copilărești, superficiale”, ci și starea de spirit a populației¹¹⁶. Atitudinea oficialităților statului, a factorilor responsabili de la toate nivelele au avut darul „să răcească și să dezguste spontanele porniri ale

¹¹¹ Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 375.

¹¹² **Ibidem**; C. Kirișescu, **op.cit.**, p. 487-502.

¹¹³ La Rătești, pe Argeș, la sud de Leordeni, un automobil al diviziei a VIII-a care a luptat pe acest front a fost capturat, la 1 decembrie 1916, de un regiment bavarez. În automobil se aflau doi ofițeri de stat major al diviziei, căpitanii Epure și Barcan, iar în caseta de fier a automobilului inamicul a descoperit toată corespondența diviziei și toate ordinele de operațiuni date de comandamentele superioare ce trebuiau distribuite unităților diviziei. C. Kirișescu, **op.cit.**, p. 504; N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. X, p. 376.

¹¹⁴ Vezi pe larg Gheorghe Știrbăț, **Nicolae Iorga și Marea Unire (I)** în *Carpica*, nr. XXXV/2006, p. 222-246.

¹¹⁵ N. Iorga, **op.cit.**, p. 218.

¹¹⁶ Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 377.

inimii”¹¹⁷.

În concepția marelui istoric, respectiva stare de lucruri era rezultatul deceniilor anterioare de insuficientă activitate pentru interesul public, „în care cei de sus, nesimțitori în fața rușinii naționale fuseseră corupți de o politică de ascensiune ușoară, de situații luate cu asalt fără merit și fără muncă”, iar cei de jos „fuseseră lăsați în cel mai adânc întuneric”¹¹⁸.

Înfrângerile au provocat panică în rândurile populației „care pierduse capul cu desăvârșire, căutând zadarnic să interpreteze laconismul unor comunicate capabile de a zăpăci și mințile cele mai zăpăcite”¹¹⁹ întocmite de I.G. Duca.

N. Iorga analizează cu atenție și obiectivitate științifică atitudinea populației Bucureștiului și a întregii zone intrată sub ocupația Puterilor Centrale. Aceasta oferea istoricului ocazia să formuleze concluzii asupra gradului de maturizare a societății civile, a mentalităților colective și a atitudinii autorităților. Pe străzile din capitală și din jurul acesteia „tot ce firesc poate da ca îmbrăcăminte și ca vehicule se îngrămădea într-un haos de babilonie și într-o strălucire de Gomora”¹²⁰. Era spectacolul oferit de protipendada Bucureștiului care se retrăgea în colțul de țară liberă lăsând în urmă „acele milioane pe care natura le-a sortit ca să sprijine greul vieții pentru alții”¹²¹. Reprezentantul acestor „milioane”, Ion, „va păzi casa de nemți și va tâmozi cu dânșii [...] căci are spinare bună și nu moare ghiorlanul cu una cu două”, până când „orele de triumf vor fi gata (și) el se va înfățișa când putem face, conform programului, intrarea triumfală în costumul lui Mihai Viteazul”¹²².

Tabloul oferit de retragerea claselor suprapuse din fața ocupantului îl determina pe N. Iorga să afirme că „pe scena vanităților care s-au retras treptat, o comedie veche și tristă cu depărtate origini fanariote continuă”¹²³. În contrast cu opulența protipendadei bucureștene, „pe strada care nu iubește copii și mame”, se strecurau „bietii flăcăi chemați la recrutare din ținuturile ocupate cu fețele lor galbene ca ceara”, petrecuți de „reci căutători de năcaz zăcut ce se prind în ochii acelor femei sărace care au rămas fără sprijin în colțul lor întroiuit de mahala”¹²⁴. Și totuși, această populație lăsată în voia sortii de cei care „nu au putut învăța încă să poarte uniforma grijei și trudei”, care „petrecea zile de îndoială și nopți de spaimă cu felinarele înzăbrănite și ferestrele învelite în hârtie albastră s-a arătat mult superioară acelor care trebuiau s-o îndrume și s-o susție”¹²⁵. Țăranii îmbrăcați în uniforma militară care alcătuia grosul armatei române nu și-au pierdut în totalitate speranțele.

¹¹⁷ Idem, **Supt trei regi**, p. 211.

¹¹⁸ Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 377.

¹¹⁹ N. Iorga, **O viață de om**, vol. III, p. 128.

¹²⁰ Idem, **Pagini alese**, vol. II, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 376-377.

¹²¹ **Ibidem**.

¹²² **Ibidem**.

¹²³ **Ibidem**, p. 365.

¹²⁴ **Ibidem**, p. 388-389.

¹²⁵ N. Iorga, **O viață de om**, vol. III, p. 128.

Pentru efortul lor pe altarul patriei, „căutau doar în ochii fiecăruia din cei pentru care s-au jertfit o smerită privire de caritate creștină și de frățescă recunoștință”¹²⁶.

Înfrângerile din primele luni ale războiului anulau planurile tactice ale armatei române. Ele au afectat totodată și moralul autorităților statului, de la guvern la rege, de parcă „toată siguranța se pierduse în flăcările Turtucaiei”¹²⁷. Primul-ministru Ion I.C. Brătianu, care în acele momente trebuia să coordoneze întreaga strategie de reabilitare a situației, își „pierduse orice siguranță interioară”, „era acum total invizibil”¹²⁸, ceea ce l-a determinat pe N. Iorga să afirme că „niciodată n-am văzut o mai prăpăstioasă cădere de la siguranța supremă la paralizia absolută”¹²⁹. Această scădere a moralului, deși de scurtă durată, când a rămas „continuu închis în casa retragerii sale”¹³⁰ (de la Iași), i-a adus numeroase critici nu numai din partea opoziției, ci chiar și în „propriul partid se ridicau glasuri care făceau dintr-însul marele vinovat care, calculând greșit, adusesse pieirea armatei și prăpădul țării”¹³¹.

În primele momente ale dezastrului nostru național, regele, „simbolul viu al națiunii”, „neîncurajat și sprijinit numai de sufletul de oțel al reginei Maria, nezguduită în convingerile ei”¹³², total descumpănit, „însuși apărea numai din fuga automobilului, fără să știe nimeni ce vrea, ce face, ce mai înseamnă”¹³³.

N. Iorga, mâhnit de începutul nefavorabil al războiului, nu și-a pierdut speranța în victoria cauzei noastre naționale deoarece „în acest neam sunt nesfârșite rezerve de energie trecute din generație în generație care apar numai în acele ceasuri grozave”¹³⁴.

Savantul considera că „energia unei societăți e o manifestare de voință”¹³⁵. Societatea reprezintă „un popor sau o tovărășie de popoare”. De aici ideea că „orice se întâmplă într-o societate omenească vine din starea ei de spirit, din fondul cum este alcătuirea ei sufletească în acel moment”. Istoricul susținea că societatea era „ceva sufletește permanent care-i dă caracterul, care-i stabilește valoarea, care-i face mândria sau o îndreaptă spre pieire”. Acest „ceva sufletește” alcătuiește, în concepția lui N. Iorga, „fondul” acelei societăți care „nu poate fi biruit” pentru că el „e zestrea, el e dorul, el e nenorocirea, el e osânda”¹³⁶. Furtunile istoriei îl pot „acoperi pe moment, înșela, însăimânta, însă el revine și domină tot ce a agonisit societatea”. Marile virtuți acumulate în decursul milenarei ei existențe sunt: măsura, armonia, stăpânirea de sine, respectul pentru sine și pentru alții. Peste acest fond „se aștern stări

¹²⁶ Idem, **Pagini alese**, p. 391-392.

¹²⁷ Idem, **O viață de om**, vol. III, p. 126.

¹²⁸ Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 377.

¹²⁹ Idem, **Supt trei regi**, p. 229.

¹³⁰ Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 381.

¹³¹ Idem, **Supt trei regi**, p. 229.

¹³² Idem, **Istoria românilor**, vol. X, p. 378.

¹³³ Idem, **O viață de om**, vol. III, p. 127.

¹³⁴ **Ibidem**, p. 146.

¹³⁵ Idem, **Sfaturi pe întuneric**, București, Editura Militară, 1976, p. 108.

¹³⁶ **Ibidem**, p. 107.

de spirit trecătoare”¹³⁷.

N. Iorga milita, în acele momente dramatice pentru destinul neamului românesc, pentru întărirea solidarității interne. Majoritatea membrilor Partidului Naționalist Democrat, sub directa sa îndrumare, sprijinea politica guvernului liberal și lua atitudine împotriva acelor care încercau să arunce cauzele primelor eșecuri militare asupra primului-ministru Ionel Brătianu. În viziunea istoricului și omului politic, înfrângerile din primele luni ale războiului erau rezultatul perioadei anterioare în care partidele care se perindaseră la guvernare se pierduseră în nesfârșite dispute politicianiste cu o opoziție mai puțin constructivă, ignorând obiectivele de perspectivă ale societății românești.

Analizând activitatea diplomației în perioada intrării României în război, el constata că și aici promovarea în funcții nu se realizase după criterii de competență și devotament pentru slujirea intereselor românești pe plan internațional. Alcătuită din „boieri tineri și bătrâni care țineau mai mult să trăiască în străinătate decât să lucreze în adevăr [...] nu părea că pusese la cale tot ce era necesar”¹³⁸ guvernului pentru adoptarea soluțiilor impuse de imperativul momentului. Cunoscând aceste limite ale personalului diplomatic românesc, primul-ministru I.I.C. Brătianu a făcut și a condus efectiv diplomația României în acea perioadă. Tratatul purtat cu Antanta s-a desfășurat în mare secret, ministrul de Externe, Emanoil Porumbaru a fost informat despre convențiile militare și politice cu Tripla Înțelegere după încheierea acestora.

De la tribuna Camerei Deputaților, în paginile ziarului său *Neamul Românesc*, la diferite reuniuni politice sau științifice, conducătorul naționalist democrat adresa un apel la unitate: „Nu trebuie să ne descurajăm când avem un asemenea popor [...] dacă voțiți izbândă încă [...] sunteți condamnați toți să voțiți. Toți solidari căci nu vă este permis să vă luptați între d-voastră, să vă subminați între dumneavoastră. Trebuie să înlocuiți printr-o muncă însutită toată neglijarea intereselor diplomatice, militare și morale ale acestei națiuni”¹³⁹. Apelul la unitate al tuturor forțelor politice pe platforma comună a interesului național a fost însoțit de ideea ca numirea într-o funcție ministerială să se facă pe criterii de competență și abilitate. Altfel, întârea savantul, se crea situația „ca ministrul să ajungă în mâinile unui șef atât de compromis printr-o acțiune ce seamănă cu absolută inconștiență”¹⁴⁰.

N. Iorga a lăsat pentru viitorime portretul unor oameni politici și militari care și-au legat destinul de cele ale națiunii în anii războiului. Prin aceasta, precum I.G. Duca, a manifestat „ușurința de a se desprinde în chiar firul acțiunii de prezent și a se transforma în memorialist”¹⁴¹. A reușit, mai presus de măiestria artistică, „să integreze omul în structurile timpului și de a-l privi și înțelege ca pe un individ social,

¹³⁷ **Ibidem.**

¹³⁸ Idem, **Supt trei regi**, p. 214.

¹³⁹ Idem, **Discursuri parlamentare**, vol. I, partea a II-a, 1939-1940, p. 342.

¹⁴⁰ Idem, **O viață de om**, vol. III, p. 128.

¹⁴¹ Valeriu Râpeanu, **Cultură și istorie**, vol. III, București, Cartea Românească, 1985, p. 239.

legat de vremea sa, de viața unei țări pe care a slujit-o sau, deopotrivă, a deservit-o, de clasa căreia a aparținut, de atmosfera morală care l-a format, împotriva căreia a luptat sau căreia i s-a conformat”¹⁴².

Printre actorii vieții politice ai perioadei de care ne ocupăm, care s-au bucurat de o atenție specială din partea marelui patriot, a fost ministrul de Război, Vintilă Brătianu. Acesta a fost descris ca un „excelent administrator, perfect contabil, om de muncă fără preget dar complet lipsit de acel fluid care este necesar la un conducător în mijlocul acestor nenorociri așa de mari și pe neașteptate și pe lângă acestea neavând nici o competență în conducerea tehnică a războiului”¹⁴³.

Căderea Predealului, retragerea în dezordine a soldaților și pribegilor români din Ardeal însoțiți de cirezile lor de vite demonstra că armata română nu mai rezista pe linia Carpaților. În acele momente grele, Vintilă Brătianu fusese și el cuprins „de acel marasm al paraliziei generale”¹⁴⁴, negăsind nici o soluție de îndreptare a situației, însă „nu de la temperamentul lui potolit și migălos se putea căpăta o însuflețire”¹⁴⁵.

Alexandru Averescu era unul din acele „nesfârșite rezerve de energie” care făceau ca „steagul României să fie din nou apărât”¹⁴⁶. Liderul naționalist democrat a manifestat o admirație constantă față de generalul Alexandru Averescu care, până a intra în politică, „îndemnat de cei care aveau nevoie de marele lui prestigiu”, fusese exemplul viu a ceea „ce poate face siguranța rece, calculul netulburat, metoda fără greș”¹⁴⁷. Admirat și detestat în același timp de unii membri ai familiei regale, în special de regina Maria, în momentul crucial pentru destinul neamului românesc, Alexandru Averescu nu a fost văzut „în Iașul unde fierbeau intrigele și cloceau planurile”¹⁴⁸. Împreună cu generalul C. Prezan a asigurat conducerea operativă, pregătirea tactică și logistică în iarna anului 1916 încât „nici o uneltire politică nu s-a putut strecura în acele hotărâtoare săptămâni și de altfel nici în lungile luni care au urmat în cartierul general pe care tot mai mult l-a înconjurat spiritul public și care a ajuns inima României întregite”¹⁴⁹.

În iarna anului 1916-1917, iarna refacerii militare și morale, Franța trimitea, e drept, „prea târziu”, un grup de ofițeri, condus de generalul H. Berthelot, care “știa ce înseamnă războiul [...] teribilul război modern”. Acesta, cu „jovialitatea lui de voios burghez francez”, venea cu bogata experiență militară, amplificată în primii doi ani ai războiului și era „netulburat nici în cele mai grele clipe”. Prin profesionalism și „seriozitate cumpănitoare”, el a exercitat o influență benefică asupra moralului armatei și al societății demonstrându-ne că „este încă puțință de revanșă și de

¹⁴² *Ibidem*, p. 235.

¹⁴³ Idem, *O viață de om*, vol. III, p. 128.

¹⁴⁴ Idem, *Supt trei regi*, p. 232.

¹⁴⁵ Idem, *Istoria românilor*, vol. X, p. 377.

¹⁴⁶ Idem, *O viață de om*, vol. III, p. 128.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 146.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 147.

glorie”¹⁵⁰.

Prin descrierea și integrarea personalităților politice ale țării în structurile timpului, Iorga realiza, pentru generațiile viitoare, portretul celor care au lucrat ca oameni ai țării, a căror trudă „unită cu slujirea țării dădea valoare unei vieți”¹⁵¹. Idealul uman al marelui savant a stat „sub semnul valorii morale înțeleasă ca expresie a datoriei pe care individul o are față de popor și societate”¹⁵².

Analiza unora dintre marile personalități ale perioadei, realizată cu toată sobrietatea științifică, îl determina pe George Călineascu să afirme că „N. Iorga trăiește azi dar vede ochiul de mâine, ceea ce îl aruncă peste timp într-o răceală observatoare de mare calitate artistică”¹⁵³.

Situația grea prin care trecea țara, în toamna și iarna anilor 1916-1917, au generat o nouă și puternică campanie de critici la adresa guvernului. N. Iorga s-a menținut pe linia sprijinirii politicii acestuia. El demonstra tuturor contestatarilor că în acele momente nu puteau exista decât două feluri de opoziție: „opoziția meschină care căuta ca guvernul să comită greșeli spre a se folosi de dânsese și opoziția loială și patriotică care nu dorește nimic mai mult decât ca fiecare să-și facă datoria”¹⁵⁴.

Marele patriot, adept al confruntării ideilor dintre putere și opoziție, dorea însă o opoziție constructivă care să nu altereze solidaritatea forțelor politice asigurând reușita în războiul de reîntregire națională. N. Iorga atrăgea atenția opiniei publice, tuturor factorilor responsabili din țară, că războiul era „un lucru mare, mare și greu, cel mai mare și cel mai greu lucru ce se poate închipui pentru o societate omenească întregă”. Această „cercare adâncă” era pentru națiunea română „examenul integral care atrage după sine pedeapsa umilinței și a decăderii”¹⁵⁵.

Recurgând la metodele de observație și analiză specifice istoricului, N. Iorga aprecia că situația disperată în care se găsea țara în toamna anului 1916 nu era numai rezultatul activității executivului liberal, ci al întregii perioade anterioare: „Nu voi aduce nici o învinuire, susținea liderul naționalist democrat, pentru că în părerea mea nu este vorba de greșeli mici, individuale sau aparținând unor grupuri pentru condamnate” ci era “drumul greșit al unui întreg regim care se isprăvește [...] și pe care îl vedem zdrobit sub aspra lovitură a unei fatalități ce vine asupra-ne”¹⁵⁶. Iorga

---

¹⁵⁰ **Ibidem.**

¹⁵¹ Valeriu Râpeanu, **op.cit.**, p. 118.

¹⁵² **Ibidem**, p. 121.

¹⁵³ Apud Valeriu Râpeanu, **Cultură și istorie**, vol. III, București, Cartea Românească, 1981, p. 239.

¹⁵⁴ N. Iorga, **Discursuri parlamentare**, p. 68. În pofida eforturilor de a scoate România din război prin concentrarea întregului efort pe frontul românesc, după aprecierea lui Ludendorf, „armata română, deși bătută n-a putut fi decimată”. **România în Primul Război Mondial**, p. 226. Situația grea prin care trecea țara generează noi critici la adresa guvernului liberal. Celor care criticau guvernul pentru lipsa de garanții din partea Alianților, primul-ministru I.I.C. Brătianu le răspundea: „Noi am făcut ca omul care se duce cu ceul la bancă și o găsește închisă”. **Ibidem.**

¹⁵⁵ **Ibidem**, p. 70.

¹⁵⁶ **Ibidem**, p. 348.

sublinia că în respectivul moment se impunea unirea tuturor forțelor politice pentru realizarea idealului nostru național deoarece „nu am intrat în acest război cu pretențiunea de a dovedi sub raport militar mai multă forță decât alții”, ci cu hotărârea de „a căpăta dreptul nostru întreg”¹⁵⁷.

În concepția marelui istoric, viitoarea Românie, clădită în granițele ei firești, visată și gândită de toate generațiile, va avea o organizare politică modernă în care „noul regim va înlătura hotărât toate răutățile și toate păcatele trecutului”¹⁵⁸.

Ocupația militară a Munteniei, Dobrogei și a sudului Moldovei de către Puterile Centrale în 1916 nu oferea răgazul unei analize lucide, critice a „vechiului regim”. Dar, concluziona savantul, întrucât după acest teribil eveniment militar „toate regimurile se isprăvesc” și cel al României se găsea „în așteptarea judecății generațiilor viitoare care vor aprecia opera lui”¹⁵⁹.

Moldova devenise „centrul rezistenței românești”, singurul loc de refugiu pentru armata și populația din teritoriul ocupat. Aici, în acest spațiu restrâns, între Jijia, Carpați și Prut s-au stabilit, în afară de armată, și populația, mii de tineri între 16-19 ani, recruții anilor 1917-1920, peste 200.000 de răniți și bolnavi, precum și prizonierii și cetățenii țărilor inamice, în total 1,5 milioane de suflete¹⁶⁰.

Cu toate măsurile inițiale luate de guvern, asprimea iernii, lipsa alimentelor, insuficiența medicamentelor și lipsurile sistemului sanitar provocau populației „suferințe incomensurabile”, conducând la un „greu tribut de victime”. În Iași mureau zilnic între 400-500 de oameni, fapt ce determina ca presa vremii să consemneze că „tifosul exantematic ne-a costat mai mult decât zece bătălii”¹⁶¹.

La Iași își relua activitatea Parlamentul, care își închisese sesiunea de primăvară în luna aprilie 1916. Deschiderea sesiunii parlamentare „așa de mult întârziată”¹⁶² era, după cum afirma N. Iorga, „nu numai o puțință de lămurire a îndoielilor”, un „îndemn pentru miniștrii descurajați și dezorientați”, ci și „un mijloc de a ține vie o conștiință publică prea mult înăbușită”¹⁶³. La 11 decembrie 1916 se constituia un guvern de uniune națională, prin cooptarea în guvernul condus de I.I.C.

¹⁵⁷ **Ibidem**, p. 351.

¹⁵⁸ **Ibidem**, p. 348.

¹⁵⁹ **Ibidem**.

¹⁶⁰ **România în Primul Război Mondial**, p. 226; C. Kirițescu, **op.cit.**, vol. II, **1916-1919**, p. 6-7. I.G. Duca, ministru în guvernul Brătianu, arăta că în vremea ocupației străzile Iașului erau ocupate de refugiați care așteptau ultimele știri, le denaturau, transformând Iașul „într-o mare agora, într-o agora din vremea decadenței”. În acele vremuri triste, sublinia omul politic liberal, alături de „Jășul românesc” erau și „Jășul rusesc”, unde de dimineața până seara treceau trupe rusești splendid echipate urmate de căruțe trase de cai de o rară frumusețe, trupe care „curgeau neîntrerupt și cu pas molatic și cadențat spre front, o impresionantă evocațiune a stepei cu măreția ei infinită și sinistră”. I.G. Duca, **Memorii**, vol. III, **Războiul**, partea I (**1916-1917**), București, Editura Machiavelli, 1994, 112-113.

¹⁶¹ Gh. Platon, **op.cit.**, p. 471; C. Kirițescu, **op.cit.**, p. 10-12; I.G. Duca, **op.cit.**, vol. III, partea a II-a, p. 160-161.

¹⁶² N. Iorga, **O viață de om**, vol. III, p. 147.

¹⁶³ **Ibidem**, p. 148.

Brătianu a conservatorilor democrați Take Ionescu, ca ministru fără portofoliu, Barbu Delavrancea și N. Titulescu¹⁶⁴.

Parlamentul de la Iași a sesizat sensul remanierii guvernamentale din 11 decembrie 1916. Cooptarea conservatorilor democrați în noul guvern remaniat al lui Ionel Brătianu, „adversari pe care și-i știa ireductibili”, avea rolul de „a-i imobiliza, refuzându-le orice rol serios căci toate mijloacele de informare și acțiune erau în mâinile lui”¹⁶⁵. Prin această manevră, Brătianu își transforma adversarii politici în parteneri de guvernare, instaurând o perioadă de stabilitate și liniște necesară pentru găsirea soluțiilor de depășire a momentului greu prin care trecea țara.

Remaniera guvernamentală și crearea guvernului de uniune națională era și dorința regelui Ferdinand I, care „nu voia în asemenea momente obișnuitele clănțăneli de partid”¹⁶⁶, ci stabilitate politică.

În vederea alcătuirii noului guvern de unitate națională, pe care îl dorea „solid și definitiv asigurat”, Brătianu făcea apel și la N. Iorga. Marele istoric considera includerea sa în noua echipă guvernamentală o conlucrare „în vitrină, ca om popular”¹⁶⁷ ce făcea parte din strategia combinațiilor politice de moment. Însă acestea erau incompatibile cu conștiința morală și concepția sa politică, fapt ce l-a determinat să refuze, afirmând că „nu mă pot asocia la răspândirea unei politici contra căreia luptasem de atâția ani de zile”¹⁶⁸.

În mesajul adresat Parlamentului de către regele Ferdinand erau incluse problemele fundamentale ale țării care își așteptau rezolvarea în perioada următoare. La începutul mesajului se preciza că războiul „care sângerează de doi ani” învedera că Austro-Ungaria nu mai poate dăinui și nu mai reprezenta un factor de echilibru în Europa. România se considerase astfel datoră să intervină alături de Puterile Antantei, „prin victoria căreia se va așeza viața europeană prin principiul naționalităților” și pentru care urma să lupte pentru obținerea ei. De asemenea, mesajul îndemna pe toți factorii responsabili ai țării, întreaga populație „să înconjurăm cu dragoste și atenție pe soldații noștri care apără pământul strămoșesc încălcat de dușmani”. Soldatului de rând, țaranului îmbrăcat în uniformă militară, i se transmitea că „luptând pentru unitatea națională, el lupta totodată pentru dezrobirea lui politică și economică. Vitejia sa îi dă drepturi și mai mari asupra pământului pe care-l apără și ne impune mai mult decât oricând datoria ca la sfârșitul războiului să

¹⁶⁴ I.G. Duca, **op.cit.**, vol. III, partea I, p. 118; Gh. Platon, **op.cit.**, Florin Constantiniu, **O istorie sinceră a poporului român**, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 264.

¹⁶⁵ N. Iorga, **op.cit.**, p. 160.

¹⁶⁶ **Ibidem**, p. 161.

¹⁶⁷ **Ibidem**.

¹⁶⁸ **Ibidem**, p. 162. Referindu-se la N. Iorga, în acele momente grele pentru destinul neamului românesc, I.G. Duca relatează că era „într-o stare de spirit excelentă, biciuia pe cei care în asemenea momente se țineau de intrigi meschine”. De asemenea, se ocupa foarte serios de *Neamul Românesc* și era plin de încredere în viitor. Nici preocupările științifice și culturale nu erau abandonate. „Scotocea zilnic prin anticarul Kupferman în căutare de cărți rare din bibliotecile boierilor sărăciți”. I.G. Duca, **op.cit.**, p. 118.

înfăptuim reformele agrare și electorale pe temeiul cărora această Adunare Constituantă a fost aleasă”¹⁶⁹.

Conținutul mesajului regal a contribuit la ridicarea moralului armatei, de a îmbărbăta și cointeresa pe țăranul îmbrăcat în uniformă militară. Reformele agrare și electorală anunțate din nou prin mesajul Tronului era promisiunea firească că prin vitejia lor se vor întoarce într-o Românie nouă, diferită de aceea pe care o lăseseră la începutul războiului care le va satisface nu numai interesele economice dar și pe cele politice. Astfel, această „generație a tranșeelor” va constitui un factor activ în viața politică a României postbelice.

În Camera Deputaților, care își ținea ședințele în sala Teatrului Național din Iași, discuțiile au avut caracterul reclamat de însemnătatea momentului¹⁷⁰. Au fost rostite trei importante discursuri de către A.C. Cuza, N. Iorga și I.C. Brătianu. Cel al lui A.C. Cuza a fost unul „de incriminări și reîncriminări, de meschinării [...] de înțepături la adresa evreilor”. A.C. Cuza nu făcea nici o referire la situația din momentul greu al războiului, nu venea cu nici o propunere de luat în seamă pentru ieșirea din criză. „Nici o înțelegere a ceasului istoric pe care îl trăim”¹⁷¹.

Marele istoric, deputat de Iași, „cu capul aplecat pe spate, cu barba-i fluturând” se urca la tribuna Camerei la 14 decembrie 1916, de unde va rosti un discurs despre care va afirma mai târziu că i-a dat prilejul „să exprime tot ce de atâta vreme îmi zăcea în inimă și nu-și putea găsi rostirea în scurtele articole de jurnal”¹⁷². Respectiva cuvântare, afirma mai târziu deputatul din Iași, „care mi-a smuls-o toată maiestatea dureroasă a momentului istoric” și care nu avea nimic cu acele „mizerabile artificii retorice”, a îmbrăcat „în acele cuvinte toată ura contra încălțărilor pământului nostru, tot disprețul față de forța brută [...] toată încrederea, sprijinită pe îndelungata cercetare a unui trecut de atâtea secole, că totuși dreptatea elementară a cauzei noastre nu putea fi zdrobită”¹⁷³. Cu o voce „tremurândă de emoție și cu gesturi de iluminat” ce azvârlea peste Adunare „ca un semănător peste ogoare semințe care cucureau, imagini care minunau”¹⁷⁴, cum afirma I.G. Duca, marele istoric își exprima „tot regretul că am ajuns unde eram prin vremea pierdută, certuri interne trecătoare de pe urma cărora am intrat în războiul cel mai plin de primejdii și fără pregătirea națională și fără indispensabila solidaritate morală”.

Discursul lui N. Iorga a fost „un adevărat delir”, toată sala Camerei „plângea în acele clipe” pentru că el reușise „să îndrepteze gândul și simțirea unui neam întreg crunt lovit de soartă”¹⁷⁵. De la tribună, el atrăgea atenția că momentul greu prin care

¹⁶⁹ *Ibidem*, p.122-123. Apud N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, p. 68.

¹⁷⁰ I.G. Duca, *op.cit.*, p. 129.

¹⁷¹ *Ibidem*. I.G. Duca caracteriza discursul rostit de A. C. Cuza ca fiind o sumbră „limbuție de orator”, „un spectacol întristător”.

¹⁷² N. Iorga, *O viață de om*, vol. III, p. 148.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ I.G. Duca, *op.cit.*, p. 130; Valeriu Râpeanu, *op.cit.*, p. 235.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

trecea țara, „când străinul este pe pământul nostru”, nu îngăduia să aducă nici una „din învinuirile care s-au spus odată”, „fără un singur interes politic, ci numai cu gândul că s-ar putea atrage atențiunea unei societăți întregi asupra noului pericol către care mergem”¹⁷⁶.

Aceste greșeli care ne aduseseră în situația în care ne găseam în toamna anului 1916 nu aparțineau unei persoane, concluziona vorbitorul, sau „unei grupări care să susțină judecata”, ci constituiau „drumul greșit al unui întreg regim care se isprăvește”¹⁷⁷ prin „căința noastră” și „zdrobit sub aspră lovitură a unei fatalități care vine asupra-ne”¹⁷⁸. În concepția deputatului de Iași, „vechiului regim constituțional” îi lipsiseră „două lucruri: libertatea și autoritatea”. Cele două atribute ale statului constituțional, libertatea și autoritatea se intercondiționează fiindcă nu poate exista „o autoritate pe care să nu o recunoască”, să nu o aclame și nu poate exista libertate pe care „să nu o coordoneze, să nu o întrebuințeze spre un scop folositor poporului, spre o singură țință națională autoritatea”¹⁷⁹.

În toate împrejurările, și mai ales în momentele cruciale pentru destinele națiunii, considera istoricul, se impunea „acel îndemn perpetuu către subordonarea libertății la autoritatea legitimă și respectabilă”¹⁸⁰. Slaba intercondiționare dintre libertate și autoritate din timpul „vechiului regim” afectase gradul de coagulare și întărire a solidarității naționale încât, în fața primejdiei am devenit „firul de nisip, în loc să fim granitul pe care să nu-l poată nimic sfărâma fiindcă ne-a lipsit libertatea care dă numai elementele puterii și fiindcă ne-a lipsit și autoritatea care poate să strângă aceste elemente imposibil de sfărâmat”¹⁸¹.

Parlamentarul de Iași, numit pe bună dreptate „dascăl de optimism”¹⁸², era convins că prin solidaritate vom depăși momentele grele prin care trecea națiunea română. De la începutul războiului, el avertiza factorii responsabili că „asupra noastră se va arunca acest val de foc în veșnică mișcare”¹⁸³. Succesul însă urma să fie obținut cu greu „printr-o rezistență tenace”, „prin suferința pe care noi toți o purtăm pentru același motiv pentru apărarea însângerată a fiecărei bucăți de pământ, prin confundarea în aceeași ruină a stăpânilor noștri; numai așa vom putea ajunge frați dreپți pe acest pământ pe care în sfârșit îl vom iubi cu toții”¹⁸⁴. Istoria noastră este un șir nesfârșit de jertfe și suferințe ale generațiilor trecute pentru realizarea idealurilor noastre, pentru că noi astăzi „suntem ceva numai prin suferințele lor și prin toate puterile noastre, nu suntem altceva decât prin jertfa lor strânsă laolaltă și prefăcută în

¹⁷⁶ N. Iorga, **Discursuri parlamentare**, p. 247-248.

¹⁷⁷ **Ibidem**, p. 348.

¹⁷⁸ **Ibidem**.

¹⁷⁹ **Ibidem**, p. 349.

¹⁸⁰ **Ibidem**.

¹⁸¹ **Ibidem**.

¹⁸² Barbu Theodorescu, **op.cit.**, p. 235.

¹⁸³ N. Iorga, **Ce este războiul nostru**, în *Neamul Românesc*, an XI, nr. 58, 21 septembrie 1918.

¹⁸⁴ **Ibidem**.

energie”¹⁸⁵.

Oratorul nu aducea elemente de noutate în cuvântarea sa, ci doar o reafirmare a crezului său politic și național. A insistat ca, mai presus de interesele individuale și de grup, să se ridice solidaritatea națională, „sentimentul de unitate care să îmbrățișeze o societate de la un capăt la altul. Acest sentiment asigură menținerea unui popor, permite afirmarea lui și dă biruință în toate împrejurările”¹⁸⁶.

Războiul de reîntregire națională era un război al întregului popor, iar „armata noastră, în împrejurările de față reprezintă un popor întreg”¹⁸⁷. În împrejurările respective, întărea oratorul, „în afară de cei care se luptă, de cei care îi ajută, fiecare cu tot ce se poate, în afară de cei care îi întovărășesc, fiecare luptă după suferința lor cu adâncă vibrație a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc”¹⁸⁸.

Analizând structura socială a armatei, istoricul constata cu ușurință că aceasta era alcătuită în majoritate din fiii satelor, „partea cea mai vrednică de iubire și partea cea mai puțin îndreptățită”¹⁸⁹. Pentru contribuția lor în războiul de reîntregire națională, regele Ferdinand le-a promis prin mesajul său adresat Parlamentului că „țărâtimea română nu va fi străină de pământul pe care sângele celor mai de aproape alor săi fii l-au sfințit din nou prin sacrificiul lor”¹⁹⁰.

N. Iorga sintetiza că reforma agrară era necesară „pentru a ușura destul de greaua vinovăție pe care o avem cu toții”, dar era și recompensa prin care trebuia să întâmpinăm soldații noștri după eliberarea și întregirea teritoriului național, unde trebuia să oferim „nu numai florile culese din acest pământ ci și pământul însuși pe care îl muncesc”¹⁹¹. El era încrezător în dreptatea istoriei care demonstra că „victoria criminalilor are în ea și sancțiunea ei, ori dacă este om, ori dacă este națiune, cea de pe urmă căutătură a jertfei este cea mai crudă osândă a ucigașului”¹⁹².

Sancțiunea ca rezultat al dreptății istorice face ca ocupanții de astăzi să se bucure doar pentru scurt timp de „țara noastră distrusă până la Milcov”, „de pieirea onestei opere de civilizație pe care am implementat-o în Dobrogea”, „de soldații noștri coborați în pământul pe care îl înconjură astăzi cu toată caldă lui iubire părintească”, „de steagurile noastre târâte în noroiul cruzimii lor infame”, „de stăpânirea peste rude, frați, prieteni de aproape care sunt smulse pentru o bucată de vreme nu numai de la ajutorul nostru, dar de la însăși cunoașterea

¹⁸⁵ Idem, **Discursuri parlamentare**, p. 354.

¹⁸⁶ Idem, **Sfaturi pe întunerice**, vol. II, p. 5.

¹⁸⁷ Idem, **Discursuri parlamentare**, p. 352.

¹⁸⁸ **Ibidem**.

¹⁸⁹ **Ibidem**.

¹⁹⁰ **Ibidem**.

¹⁹¹ **Ibidem**, p. 352-353.

¹⁹² **Ibidem**.

suferințelor lor”, dar niciodată „nu trebuie să se bucure că au putut scădea câtuși de puțin energia noastră sufletească”¹⁹³.

Istoria noastră cunoaște suficiente exemple de situații în care poporul român a renăscut ca pasărea Phoenix din propria cenușă. Unul dintre domnitorii Moldovei, Gheorghe Ștefan, căruia tot într-un moment greu, pe la 1650, la Oituz, i s-a sugerat să lase țara și să se ducă “sub jug”, a strigat „decât să plec pentru totdeauna de aici mai bine să mă mănânce câinii pământului acestuia”¹⁹⁴. Pornind de la exemplul de demnitate și eroism al voevodului, marele istoric îndemna la rezistența totală până la capăt: „să ne mănânce câinii pământului acestuia mai curând decât să găsim fericirea, liniștea și binele din grația străinului dușman”¹⁹⁵.

Credința neclintită în victoria finală, jertfa în unitate până la sacrificiul suprem al întregii națiuni, încheia marele istoric, ne va da dreptul „în colțul acesta de lume unde ne-am strâns să păstrăm cu scumpătate sămânța de credință, să vedem la rândul nostru dispărând negura stăpânirii străine și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui Ștefan, că vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atât”¹⁹⁶.

Cuvântarea lui N. Iorga din 14 decembrie 1916 a demonstrat că în acele momente „ale prăbușirii noastre”, el a rămas „dascălul tuturor de optimism”, care a schițat conturul unei societăți noi dar și al „țării de mâine în hotarele ei naționale”¹⁹⁷.

Puterea și opoziția au recunoscut caracterul de unitate¹⁹⁸ al discursului rostit de N. Iorga, care era nu numai o capodoperă a oratoriei, „ci unul din documentele sufletiste cu valoare emblematică ale anilor războiului pentru unitate națională”¹⁹⁹. Take Ionescu, șeful Partidului Conservator Democrat, intrat de curând în guvernul de uniune națională de la Iași, aprecia cuvântarea marelui istoric, considerând-o un „adevărat imn național”²⁰⁰. Regele Ferdinand, emoționat de cuvintele rostite de Iorga în Parlament, „i-a mulțumit cu efuziune oratorului”²⁰¹.

Discursul rostit de deputatul naționalist democrat în Cameră nu i-a luat prin surprindere pe cei mai mulți cunoscători ai activității sale pe tărâmul luptei naționale. Nichifor Crainic considera discursul istoricului „un poem epic de o întunecată și încununată măreție [...] Cuvântul lui Iorga a fulgerat în bezna dezastrului care devastase inimile, a schimbat dintr-o dată fața acestei lumi

---

¹⁹³ **Ibidem.**

¹⁹⁴ **Ibidem.**, p. 354.

¹⁹⁵ **Ibidem.**

¹⁹⁶ **Ibidem;** Idem, **Pentru întregirea neamului. Cuvântări de război 1915-1917**, Biblioteca „Epopoea Neamului”, Editura „Ancora”, 1925, p. 233-240; Idem, **Pagini alese**, vol. II, p. 449.

¹⁹⁷ Barbu Theodorescu, **op.cit.**, p. 245.

¹⁹⁸ Valeriu Râpeanu, **op.cit.**, p. 234.

¹⁹⁹ **Ibidem.**

²⁰⁰ Apud I. Bitoleanu, **Șefi de partide**, Constanța, Editura Ex Ponta, 2006, p. 267.

²⁰¹ **Ibidem.**

nenorocite”²⁰².

Marele savant a înțeles că în urma dezastrului militar din 1916 trebuia făcut totul pentru ridicarea moralului armatei și al populației. „Pe temeliile lui morale, considera Nichifor Crainic, s-a reorganizat rezistența sufletească și de ce n-am spune-o?, rezistența militară însăși. Din acel moment și până la sfârșitul războiului, N. Iorga a devenit axa morală a războiului”²⁰³. Activitatea desfășurată de „apostolul de la Văleni” în anii războiului a fost apreciată de întreaga comunitate, numele său fiind pe buzele tuturor românilor. Atunci, în acel moment grav, când „națiunea a simțit ideea unui reper și a unui cuvânt de îmbărbătare”, istoricul s-a dovedit „izvor dătător de putere, adevărat titan al neamului”²⁰⁴.

Frumusețea discursului și efectele sale asupra Parlamentului și a întregii societăți românești au fost evidențiate și de I.G. Duca, ministru în cabinetul I.I.C. Brătianu și după remaniere. Ministrul liberal aprecia „mai presus de orice laudă”, că fusese „unul din cele mai mari discursuri ce s-au rostit vreodată de pe tribuna română”²⁰⁵. N. Iorga a știut să exprime „ceea ce era în conștiința fiecăruia, să aprindă flacăra care lăncezea în toate sufletele, să redeștepte prin evocarea gloriei trecutului speranțele naționale cu o intensitate mușcătoare și să plimbe Adunarea, care se târa chinuită prin văgăunile întunecate ale mizeriilor dezastrului bejeniei și restriștei, pe culmile luminoase ale izbânzilor răsplătitoare și ale marilor izbânzi viitoare”²⁰⁶. Aceasta demonstra că marele istoric nu era „un retor de rutină care să-și confecționeze cuvântarea pe geometria artei oratorice”²⁰⁷. El dăduse frâu liber gândirii și simțirii sale profunde reușind prin aceasta „să întrupeze gândul și simțirea unui întreg neam lovit de soartă”²⁰⁸.

Tocmai această manifestare spontană, care examina ceea ce era mai profund în conștiința fiecăruia, recunoștea I.G. Duca că fusese „cea mai puternică senzație oratorică ce mi-a fost dat să resimt”²⁰⁹.

I.G. Duca a primit din partea primului-ministru I.I.C. Brătianu misiunea de a sta mereu aproape de N. Iorga, de a-l atrage spre susținerea politicii guvernului liberal în anii neutralității și ai războiului de întregire națională. Misiunea, care a fost dusă la îndeplinire cu acordul de conștiință al savantului, i-a oferit ministrului liberal posibilitatea să-l cunoască mai îndeaproape, să-i aprecieze uneori calitățile, dar de cele mai multe ori să-i deteste manifestările firii lui capricioase. Aprecierea discursului deputatului naționalist din partea lui I.G. Duca era cu atât mai

²⁰² **Ibidem.**

²⁰³ **Ibidem.**

²⁰⁴ **Ibidem**, p. 267-268.

²⁰⁵ I.G. Duca, **op.cit.**, p. 129-130.

²⁰⁶ **Ibidem.**

²⁰⁷ Ion Constantinescu, **Introducere** la N. Iorga, **Discursuri parlamentare**, p. 69.

²⁰⁸ I.G. Duca, **op.cit.**, p. 130.

²⁰⁹ **Ibidem.** Tudor Vianu, referindu-se la discursul lui N. Iorga, arăta că el emoționase auditoriul, „având un efect răvășitor”. *Apud* Zigu Ornea, **Sfaturi pe întuneric**, în *România literară*, nr. 10/1997.

importantă cu cât ea venea de la un om politic din „generația Marii Uniri care a fost un mare colaborator de oameni epocali de aceia care ca bunele sate ajută și admiră în tăcere”²¹⁰. Prin opera sa memorialistică, de o mare valoare artistică și istorică, Duca a rămas „un păstrător de sentimente”²¹¹.

Ministrul liberal al educației a încercat să compare discursul marelui istoric cu discursul lui I.I.C. Brătianu. Discursul șefului guvernului liberal a fost unul „foarte frumos și foarte interesant”²¹² prin care acesta a încercat să demonteze acuzele de trădare din partea Austro-Ungariei și Germaniei la adresa României și să justifice motivele intrării țării în război de partea Antantei. Primul-ministru a explicat și cauzele înfrângerilor suferite de armata română în primele luni ale războiului, făcând aluzie și la obligațiile aliaților, dar și „o afirmare a credinței noastre în victoria finală cu arătarea temeiurilor pe care se razimă”.

În concepția lui I.G. Duca, istoricii de mâine ar prefera „acest discurs atât de bogat în concepții politice, atât de documentat, atât de practic pe alocurea, discursului lui Iorga”²¹³. Adunarea Deputaților însă, sublinia ministrul liberal, căzută „sub vraja cuvântului lui N. Iorga, îl asculta distrat” pe Brătianu, „cu inima și cu gândul tot la N. Iorga”²¹⁴. Această stare a Adunării, concluziona Duca, era determinată de faptul că „Brătianu se adresa minții, pe când Iorga se adresa sufletului”²¹⁵.

Cuvântările lui N. Iorga aveau darul de a fascina auditoriul, „de a-l capta pentru o idee și a-l însufleți”, putând chiar „să declanșeze mișcări colective”²¹⁶. Această stare de spirit fascinantă era realizată de marele patriot printr-o expunere savantă, „încărcată de acea erudiție ramificată pe toate meridianele gândului”²¹⁷. Cei care au ascultat sau au lecturat discursurile istoricului au simțit forța cuvântului său care răscolea „straturile cele mai adânci ale trecutului și aducea la lumină fața acoperită pe care o releva cu forța unui mag”²¹⁸. Cuvântările liderului naționalist-democrat evidențiau „împletirea organică între o inimă largă și erudiția savantă”, care îi dădeau posibilitatea să se impună „ca un orator al genialelor spontaneități, al definițiilor săpate în marmură dintr-o unică lovitură de daltă”²¹⁹. El aducea în oratoria românească „nu tirania vorbeii” ci „fascinația cuvântului”²²⁰.

Analizând discursurile marelui savant, criticul Șerban Cioculescu afirma, în

---

²¹⁰ Valeriu Râpeanu, **op.cit.**, p. 239.

²¹¹ **Ibidem.**

²¹² I.G. Duca, **op.cit.**, p. 130.

²¹³ **Ibidem.**

²¹⁴ **Ibidem.**

²¹⁵ **Ibidem.**

²¹⁶ Studiu introductiv la N. Iorga, **Sfaturi pe întuneric**, p. VIII.

²¹⁷ **Ibidem.**

²¹⁸ **Ibidem.**

²¹⁹ **Ibidem**, p. XIX.

²²⁰ **Ibidem**, p. VIII.

1940, că „fascinația cuvântului și a științei d-sale mi-au lăsat impresia unui spectacol intelectual unic”²²¹.

Ionel Brătianu se urca la tribuna Parlamentului la finalul discursului lui N. Iorga și, „dând expresie unui adevărat interes național”²²², cerea deputaților ca respectiva cuvântare, „adevărat imn de credință în victoria finală”²²³, să fie publicată în toate comunele rurale și urbane și răspândită „la toți ostașii care vor găsi acolo în forma cea mai elocință ceea ce trebuia să fie însuflețirea noastră a tuturor în aceste momente”²²⁴.

---

²²¹ Șerban Cioculescu, **Aspecte literare contemporane**, București, Editura Minerva, 1972, p. 632-635.

²²² N. Iorga, **Discursuri parlamentare**, p. 354.

²²³ Pamfil Șeicaru, **N. Iorga**, București, Editura Clio, 1991, p. 61.

²²⁴ N. Iorga, **op.cit.**, p. 354.